

Redactioneel

Op zaterdag 24 november vond in het voormalige kerkgebouw te Hilversum, waar de uitgever van *De Negentiende Eeuw* Verloren gevestigd is, het jaarcongres plaats. Op deze koude dag was het gebouw van onze gastvrije uitgever pas aan het einde van de dag op temperatuur, maar de warmte, sfeer en kwaliteit van het congres hebben daar niet onder geleden. Het thema van reizende ideeën bleek uitermate geschikt voor een interdisciplinaire uitwisseling, te meer daar het een actueel én klassiek cultuurhistorisch onderwerp betreft, zoals Joep Leerssen in zijn inleiding duidelijk maakte. Die inleiding is samen met de andere bijdragen aan de dag uitgewerkt in de artikelen die dit themanummer vormen. Dat de overname van ideeën en praktijken uit het buitenland een actueel onderwerp is, blijkt uit de uitvoerige recente literatuur die er over zaken als Kulturtransfer, diffusion en transnationale geschiedenis inmiddels bestaat.¹ Door de overvloed aan programmatische en beschouwende artikelen in verhouding tot de hoeveelheid concreet verricht onderzoek kenmerkt de vooral Duitse discussie zich door een hoog aansprekend gehalte. Die betreft de relativering van de nationale geschiedenis die zeker in Duitsland hoog op de agenda van historici staat. Door te tonen hoeveel zaken in het verleden over nationale grenzen reisden, komen vanzelf de grenzen van de nationale geschiedenis in zicht.

Deze gedachte speelde op de achtergrond wel een rol bij de plannen voor ons congres, maar vooral moest er ruimte zijn voor case studies gebaseerd op origineel onderzoek. Meer in het bijzonder ging het ons om persoonlijke contacten die een belangrijke ontwikkeling in Nederland op gang brachten. Een goede casus zouden Nederlanders zijn die tijdens een verblijf in het buitenland geïnspireerd raakten door wat zij daar hoorden of zagen en dat mee naar huis namen. Het ging hier dus om mensen en hun contacten, niet enkel om invloeden via boeken en tijdschriften. Daarbij was ook van belang hoe internationale netwerken functioneerden, hoe contacten werden aangeknoopt en onderhouden. De voorkeur ging ten slotte uit naar contacten die in Nederland (een begin van) een wezenlijke verandering bewerkstelligden in cultuur of politiek.

De auteurs zijn niet gebonden aan een theoretisch uitgangspunt, al zullen hun

1 Uit de onuitputtelijke literatuur bijvoorbeeld Hartmut Kaelble en Jürgen Schriewer ed., *Vergleich und Transfer. Komparatistik in den Sozial-, Geschichts- und Kulturwissenschaften* (Frankfurt 2003); het werk van historisch socioloog Sidney Tarrow en voor enkele politieke voorbeelden Henk te Velde, 'Political transfer. An introduction', *European Review of History* 12 (2005) 205-221. Voor cultuurhistorische benaderingen zie de inleiding van Leerssen hieronder.

bijdragen met meer vrucht gelezen kunnen worden tegen de achtergrond van de inleiding van Leerssen. Leerssen laat zien dat er al een lange traditie van dergelijk onderzoek is in de vergelijkende literatuurstudie. Zijn voorbeelden betreffen vooral de netwerken van literatuurhistorici in de negentiende eeuw die geleerdenreizen maakten. Daarmee zet hij de toon voor de overige artikelen. Zonder uitzondering gaat het om reizenden uit de bovenlaag die weliswaar gebruik maakten van nieuwe communicatiemiddelen zoals de trein, maar ook hadden gereisd als die middelen er nog niet waren geweest. Nico Randeraad constateert dit voor de statisticus Ackersdijck, maar toont ook hoe een nieuwe congressencyclus op gang kwam die toch moeilijker denkbaar was vóór de negentiende eeuw. Christianne Smit beschrijft hoe sociaal werkers Londense praktijken gingen bezoeken; dit gebeurde misschien ook wel eerder, maar in de praktijk was het toch wel vooral een (laat)negentiende-eeuws fenomeen. Er veranderde dus wel degelijk iets, maar het congres liet toch ook zien hoe het aloude verschijnsel van culturele en geleerdenreizen in een wellicht wat gewijzigde vorm in de negentiende eeuw prominent aanwezig bleef. Christian Bertram presenteert hieronder in zekere zin een negentiende-eeuwse architectonische Grand Tour.

De hindernissen die reizende ideeën ontmoetten en de veranderingen ze tijdens het reizen ondergaan, komen in alle cultuurhistorische literatuur over de overname van buitenlandse voorbeelden aan de orde. Jozef Vos' concentratie op het succes van een technische praktijk in zijn verhaal over de receptie van het brailleschrift komt in de buurt van een sociaal-historische analyse van de 'diffusie' van een uitvinding. Helleke den Braber staat wellicht aan het andere uiterste. Zij geeft in haar studie van Marie Kalff een beeld van een ondernemende jonge vrouw die naar Parijs reist om daar het symbolistische theater nader te leren kennen en wellicht op te gaan halen. Deze grotendeels mislukte queeste laat veel van de moeilijkheden zien waarmee reizende ideeën geconfronteerd werden. Het artikel van Wessel Krul presenteert zelfs voorbeelden van mislukte overname. Hij toont onder meer hoe Busken Huet Franse cultuurmodellen als voorbeeld aanpreeft. Teleurgesteld in het gebrek aan succes van zijn missiewerk vertrok deze tenslotte maar zelf naar het land van zijn dromen.

Aan het einde van het congres nam Marita Mathijssen afscheid als voorzitter van de werkgroep Negentiende Eeuw. Dat was meer dan het afscheid van zo maar een voorzitter. Marita Mathijssen is sinds het begin van werkgroep en tijdschrift in verschillende hoedanigheden aanjager geweest van zeer veel activiteiten. Het einde van een tijdperk is het niet, want ze blijft voorlopig nog volop actief als onderzoeker en propagandist van de eeuw van dit tijdschrift. Ondergetekende is haar opgevolgd als voorzitter.

Het is toepasselijk dat het themanummer over Reizende ideeën het eerste nummer van ons tijdschrift is waarin, in het kader van internationalisering, de artikelen voorafgegaan worden door Engelse samenvattingen. Op die manier zijn *De Negentiende Eeuw* en de artikelen van onze auteurs voortaan in het buitenland beter zichtbaar.

Henk te Velde